

Németh Zsolt

GYÁLARÉT FEJLŐDÉSE, AVAGY EGY SZEGED KÖRNYÉKI FIATAL TELEPÜLÉS MOBILITÁSI TÖRTÉNETE (2003)

BEVEZETÉS

Miért pont Gyálarét?

A legfőbb motiváció talán az úttörő munka lehetősége, hiszen Gyálarétnek nincs írott történelme, csak elvétve találni feljegyzéseket a könyvtárakban, így lehetőség nyílt olyan ismeretek felkutatására, amilyenekkel más még nem foglalkozott. Mindig izgalmasabbá teszi a kutatást, ha az ember nemcsak elképzelni tudja, hanem személyesen is részt vállal a kutatási anyag összegyűjtésében. Kellemes, ha a tanulmány írása közben is eszünkbe jutnak arcok, hangok, ízek vagy illatok, mind-mind emlékeztetve a fáradságos, de hasznos munkára. 2001 és 2004 között többször jártunk Gyálaréten, mindig más-más dologra voltunk kíváncsiak, különböző kutatási problémák merültek fel, de segítő kéz mindig akadt, sokan igyekeztek ezekre a kérdésekre a választ megtalálni. Volt olyan időszak, amikor egy hónapon keresztül szinte minden nap jártunk a településen, mert az interjúkat csak így tudtuk felvenni, de a végén már úgy éreztük, hogy ha nem is fogadtak be minket a helybeliek, de legalább elfogadták a jelenlétünket, sőt ismerősként köszöntöttek néhányan. Mi már ezt is nagy eredménynek könyveltük el.

Fontos motiváló tényező volt az is, hogy egykori tanárunk, Máté – Tóth András, akinek évek óta az otthona a település, is rendületlenül biztatott bennünket a kutatásra.

2001-ben a tanár úrral úgy kezdtünk neki a munkának, hogy igyekeztünk a lehető legtöbb információt összegyűjteni a faluról. Kezdetben az idős emlékezetén keresztül rekonstruáltuk a település történetét, majd pedig ezt alapul véve építettük fel a további kutatások menetét. A lakók többnyire szívesen vet-

ték, hogy beszélgetésre invitáltuk őket a falujukról és önmagukról, sokuknak jól esett, hogy meghallgattuk őket és beszélgettünk velük Legalábbis mi ezt tapasztaltuk az interjúzás során:

„...ez a rohanó világ talán nem is ad alkalmat, hogy nyugodtan leüljön valakivel beszélgetni az embör...de nekem hiányzik a társaság, ezért még bejárok a vót munkahelyemre néha, azokkal elbeszélgetök...”

(őslakos férfi)

„...már az sincs, akihez elmönjek beszélgetni...”

(őslakos férfi)

„...az életforma változott meg és amiatt egyszerűen senkinek nincsen ideje és hetek telnek el úgy, hogy a szembelevő szomszédasszonyt nem látom...”

(őslakos gyermeke nő)

„...most mindenki el van foglalva, bezárja a kaput, ha hazajön a munkából, magányosnak érzöm magam...”

(régibetelepült nő)

„...őnekik is megvan a saját családjuk, a saját elfoglaltságuk és nekünk is és akkor úgy elmaradunk egymástól és mindenhol azt látom, hogy az időhiány...”

(újbetelepült nő)

A TELEPÜLÉS BEMUTATÁSA ÉS TÖRTÉNETE

Gyálarét Szegedtől dél-délnyugati irányban, a városközponttól körülbelül hét kilométerre fekszik, a Tisza jobb partján. Közúton csak Alsóváros felől közelíthető meg: Klebelsberg telep és Tompasziget városrészek után az utolsó település, ahová még el lehet jutni, hiszen egy zsáktelepülésről van szó:

„...egy kis megszorult falu vagyunk mi, amin nem megy keresztül út...”

(őslakos gyermeke férfi)

A falu után már csak hatalmas szántóföldeket találni, meg a Tiszát és – néhány kilométerrel távolabb – a szerb-montenegrói határt. Beérve a faluba bal kéz felől új házak sorakoznak, ez a legújabb osztás következménye. Beljebb haladva már többségben vannak a régebbi építésű lakások, csak ritkán töri meg az összképet egy-egy új vagy felújított családi ház. A település mindössze tíz utcából áll, rövid idő alatt átlátható és bejárható. Aszfalttal csak a buszjárat vonalát érintő két utcában találkoztunk, a többi kővel van feltöltve vagy egyszerűen csak földes, ami jelentősen megnehezíti a közlekedést az esős időszakokban. A buszforgalom Gyálaréten harmadával nagyobb, mint a szomszédos Szentmihályteleken, amely ha nem is sokkal fejlettebb, de területét tekintve kétszer nagyobb. A járatsűrűség oka az, hogy az elmúlt évtizedekben bekövetkezett robbanásszerű népességnövekedés és házépítési hullám ellenére a helyi ellátás alig fejlődött, a lakók szinte minden szükségletüket csak a városban tudják kielégíteni (Kiss, 1999).

Gyálarét központját egy tér jelenti, ahol a busz visszafordul a város felé, körben pedig a település életében fontos szerepet betöltő épületek sorakoznak: az óvoda, az orvosi rendelő, a miseház, a posta, a művelődési ház, a nyugdíjas klub és egy kocsmá. A tér helyet ad a melegebb időszakban közösségi programok lebonyolításának is.

Közvetlenül kapcsolódik a településhez délnyugat felől egy hétvégi házas övezet, amelynek egy része egész éven át lakott, ennek Gyálaréti kiskertek a neve és ezen túl húzódik a Gyálaréti tanyáknak nevezett rész, alig néhány ingatlannal és lakóval.

ÚT GYÁLARÉT LÉTREJÖTTÉIG – A TELEPÜLÉS MÚLTJÁNAK KUTATÁSÁHOZ SZÜKSÉGES KITÉTEL

Szerbia-Montenegro területén, a Tisza bal partján, Szegedtől délre található egy Gyála (szerbül Djala) nevű falu, ennek a településnek volt a rédje a múlt század elejéig az akkor még lakatlan, tehát nem is létező Gyálarét. A Tisza szabályozása okozta végül Gyála szétszakítását, mert a folyó kanyarulatát kiegyenesítették és az így éppen a falut szelte ketté, elvágva így egymástól a falut és annak rédjét (Dombi, 2002).

Mindkét területről találtunk feljegyzéseket, ezért érezzük szükségesnek fogalmi szétválasztásuknak a hangsúlyozását. Annak ellenére, hogy már nyolc-

van éve két külön település Gyála és Gyálarét két különböző országban, a helyiek használják mindkét változatot a köznapi beszédben lakóhelyük megnevezésére.

GYÁLARÉT SZÜLETÉSE

A XX. század elején több major állt Gyála határában: Fehérpart, Szilágy, Ludvár. Az ún. gyálai rét az I. világháborút követő trianoni határrendezés után Magyarországon maradt, az új határ elválasztotta Gyálától. A rétet a földosztással felparcellázták, majd a Szilágy-major helyén szegedi és környékbeli szegényparaszrok és munkások új falut alapítottak Újgyála néven. 1950-ben Gyálarétre keresztelik a települést, ami 1973 óta közigazgatásilag Szegedhez tartozik, tehát ma már nem önálló település.

A Bálint Sándor-féle adatokat részben kiegészíti a KSH által közölt adatsor¹. Eszerint Gyálarét pontosan 1923-ban alakult a Nagyrétnek nevezett területből, ami a Magyarországon maradt határrészt jelenti. 1946 novemberéig a Gyála ideiglenes nevet használta.

GYÁLARÉT TÖRTÉNETE A SZÁJHAGYOMÁNYBAN

A fenti, főleg lexikonokból nyert történeti információkat kiegészítik, sőt részben módosítják is adatközlőink elbeszélései.

Gyálarét őslakosai számára kiemelkedő fontossággal bírnak az egykori majorok. A tulajdonosok kilétét nem sikerült egyértelműen kiderítenünk, de a két legtöbbit emlegetett név az Órhalmy és a Brunner volt. A harmadik major a Szilágyi dombon állt, Madari Antal tábornok tulajdonát képezte.

1923-tól már biztosan álltak az első házak a falu mai központjában, melyet a helybeliek Ófalu néven emlegetnek. Az egyik adatközlő szerint 1930-ban már megépült a községháza is, körülötte pedig folyamatosan szaporodtak a házak. A helybeliek elmondása szerint az újonnan szerveződő falu első lakosa Módra János volt, akinek földbe vájt hajléka körülbelül a mai orvosi rendelő mögött lehetett. A második világháború végén a szovjethatalom megjelenése-

¹ www.ksh.hu, helységnévtár

kor a majorok birtokosai elmenekültek. Ugyanekkor, 1945-ben az itt maradt cselédeknek és a letelepedni szándékozóknek ingyen házhelyeket osztottak néhány hold megművelhető földdel. A majorokat az emberek széthordták, itt úgy mondják, Gyálarét a majorságok tégláiból épült fel.

1949-ben elérte Gyálarétet is a tsz-esítés és az államosítás. Ettől kezdve a tsz adott a helybelieknek munkát, életük továbbra is elválaszthatatlan volt a mezőgazdaságtól. Ugyanekkor főleg a fiatalok közül többen úgy döntöttek, hogy a szegedi iparban keresik megélhetésüket.

A '70-80-as évek fordulója két nagy változást is hozott a lakosok életébe. Az egyik, hogy a gyálarétiak elveszítették tsz-üket, mondván a szentmihályteleki tsz nagyobb és gazdaságosabb, így a mihályteleki tsz átvette Gyálarétet, az iparban való elhelyezkedés biztosabb kereseti lehetőségnek tűnt, ezért a lakosok fokozatosan kiléptek a tsz-ből és átáramlottak Szeged iparába.

A másik jelentős változás Gyálarétnek közigazgatásilag Szegedhez való csatolása 1973-ban. Először is megélné vált a falu és a város kapcsolata, megindult a buszközlekedés, de számunkra a legfontosabb momentum a portafelezés.

Gyálarét korábban egy igen zárt, kis közösség volt, ahol az emberek névről ismerték egymást. Éppen ezért elsősorban az új portákat rokonoknak, ismerősöknek igyekeztek eladni, de egy idő után kivédhetetlenné vált az ismeretlen beköltözők megjelenése. A falu élete egyszerre megváltozott, hisz az ősi lakosok is nyitottabbakká váltak a városban végzett munka miatt, és a falu is kénytelen volt nyitni az új beköltözők hatására. A régi közösség bomlásnak indult, s mára a fiatal, alapvetően értelmiségi „bevándorlók” megjelenésével egy teljesen új falu megszületésének lehetünk tanúi².

² Skultéti Dóra és Szarvas Eszter, a Szegedi Tudományegyetem szociológia szakos hallgatói 2003 áprilisában "Gyálarét vajon minden lakója számára ugyanazt jelenti?" címmel dolgozatot készítettek, melyben a gyálaréti lakosok mentális térképeit hasonlítják össze. A dolgozatban megállapították, hogy Gyálarét a lakosok számára három, jól elkülöníthető részből áll: a központi rész az ófalú vagy régi Gyála, az új osztás és a kiskertek. Ezen részek lakossági összetétele is különböző: az ófaluban él az idős óslakosok többsége, míg az új osztásban dominánsan új beköltözők laknak. A kiskertes részen található hétvégi kerteket, de számos kis ház fiatal gyálarétiak lakhelyéül szolgál.

GYÁLARÉT TÁRSADALMA A STATISZTIKAI ADATOK TÜKRÉBEN

A statisztikai adatok gyűjtésére első lépésként a Központi Statisztikai Hivatal szegedi regionális központjában került sor. A 2001-től visszamenőleg rendelkezésünkre bocsátott gyálaréti népszámlálási adatok közül a legkorábbi számsorok 1900-ból származnak.

Év	1900	1910	1920	1930	1941	1949	1960	1970	1980	1990	2001
Lélekszám	145	173	153	202	452	552	571	715	949	928	1285

1. táblázat. Gyálarét népességének alakulása 1900 és 2001 között

Gyálarét létrejöttétől, 1923-tól kezdve folyamatosan gyarapodott a falu lélekszáma: a lakosság száma az első vizsgált évhez képest kilencszeresére nőtt 2001-re. A táblázat idősorát tekintve többször is megfigyelhető a népességszám hirtelen megugrása: ez a többször jelentkező betelepülési hullámoknak köszönhető. Ezek közül a legjelentősebbek a portafelezések időszaka, a Szegedhez való csatolást követő évek és a rendszerváltozás után felélénkülő szuburbanizálódás.

Részletes adatok nemek, korcsoportok, családi állapot, vallás és iskolai végzettség szerint 1941 óta állnak rendelkezésre. Kutatásunk idején, 2002-ben még csak előzetes, becült adatokat találhattunk a 2001-es évrre, ezért 2003 elején felkerestük a szegedi Okmányirodát is, hogy az általuk tárolt aktuális állapotokról is tájékozódhassunk (azóta a KSH honlapja már közölte a korábbi, 2001-es hivatalos lélekszámot, ami 1123 fő).

	1941	%	1960	%	1970	%	1980	%	1990	%	2003	%
Férfi	225	49.8	284	49.7	347	48.5	481	50.7	482	52	616	48.6
Nő	227	50.2	287	50.3	368	51.5	468	49.3	446	48	652	51.4
Összesen	452	100	571	100	715	100	949	100	928	100	1268	100

2. táblázat. A gyálaréti lakosság megoszlása nemek szerint

A második világháborút követő évtizedekben napjainkig a lakosság száma folyamatosan növekedett, 60 év alatt a Gyálarét lakosait tekintve háromszorosára nőtt. A '80-as években enyhe megtorpanás figyelhető meg, sőt a lakosok elvándorlását mutatják a népszámlálási adatok. 2000 után ez a tendencia megfordult: többségében szegedi, főleg a lakótelepeken lakó, túlnyomóan magas iskolai végzettséggel rendelkező kisgyermekes családok fedezték fel a települést, illetve több olyan család is található a közösségben, akik már visszatérőknek, visszaköltözőknek számítanak. A biztonságos, természethez közeli élet lehetősége a városhoz közeli Gyálarét sokak számára vált vonzóvá, amit az új építésű családi házak vagy a felújított és modernizált ősi épületek sora bizonyít.

	1941	%	1960	%	1970	%	1980	%	1990	%
0-14 éves	175	38.7	159	27.8	177	24.8	222	23.4	170	18.3
15-39 éves	155	34.3	239	41.9	294	41.1	372	39.2	327	35.2
40-59 éves	99	21.9	108	18.9	152	21.2	247	26	284	30.6
60 éves és idősebb	23	5.1	65	11.4	92	12.9	108	11.4	147	15.9
Összesen	452	100	571	100	715	100	949	100	928	100

3. táblázat. Gyálarét lakosságának korcsoportonkénti megoszlása

Korosztályok szerint vizsgálva Gyálarét lakosságát megfigyelhető, hogy 1990-ig a falu folyamatosan előregedő. Annak ellenére, hogy a lakosok száma megkétszereződött, a gyermekek száma stagnált, arányszámuk folyamatosan csökkent. A középkorosztályok száma megkétszereződött ugyan, ennek ellenére a fiatal felnőttek és a középkorúak aránya nem változott jelentősen. A 60 évesnél idősebbek száma a fentiekkel ellentétben hatszorosára nőtt, arányukat tekintve is háromszor annyian vannak, mint a '40-es években. A változás drasztikusságát, Gyálarét fokozott előregedését jól példázza a gyermekek és a legidősebbek arányának változása 1941 és 1990 között.

A rendszerváltást követő új kiköltözési hullám, a Gyálarétet is elérő szuburbanizálódás a 4. táblázat adatain ragadható meg.

	2003	%
0-14 éves	239	18.8
15-25 éves	165	13
26-40 éves	303	23.9
41-65 éves	410	32.3
66 éves és idősebb	151	12
Összesen	1268	100

4. táblázat. Az Okmányiroda 2003. év eleji adatai

A fenti táblázat adatsora a Csongrád Megyei Okmányiroda adatbázisából valók. A KSH adatokkal nem hasonlíthatók össze, hiszen különbözik a mérés éve, más a módszertan és különböznek a korcsoportos bontások is. Ugyanakkor az Okmányirodában nyilvántartott lakosságszám jól példázza Gyálarét növekedését és korösszetételének javulását. A kiköltöző kisgyermekes családok hatására megkétszereződött a legkisebbek száma, és jelentősen gyarapodott az aktív korosztály lélekszáma is. A település drasztikus elöregedése megtorpanni látszik.

A FÖLDHIVATAL ADATAI

A falu népesedésének és a telkek számának komplexebb megismerése a Csongrád Megyei Földhivatalban őrzött dokumentumokon keresztül is megközelíthető.

A Földhivatal térképtárában legkorábban 1941-ből található részletes térkép Gyálarétről. Az 1941-es és a napjainkban fennálló állapot közötti hatvan évet négy térkép mutatja be, melyek nagyjából húsz éves időközökkel regisztrálják a változásokat. Ezeken jól megfigyelhető, hogy a kezdeti szellős falukép hogyan válik egyre lakottabbá, hogyan épülnek be a korábban termőföldnek használt részek és aprózódnak fel a porták. Gyálaréten a porták száma 1970 után megduplázódott: az 500 négyszögöles telkeket meg kellett feleznie a tulajdonosoknak, és az újonnan keletkezett portákat el kellett adniuk vagy építeniük kellett rá.

KÉRDŐÍVES ADATFELVÉTEL

A lakosság árnyaltabb megismerése érdekében kérdőíves adatfelvétel is készült. A felmérésre nagyon jó alkalmat adott a csatornázással kapcsolatos szerződések aláírása. Az ehhez hasonló eseményeken elviekben minden háztartás képviselteti magát.

2002. decemberében a csatornázással kapcsolatos banki szerződéseket a gyálaréti művelődési házban kötötték szervezett formában. Itt egy nagyon rövid, csak néhány alapadat felvételére szolgáló kérdőív lekérdezésére nyílt mód³. A lekérdezés személyesen történt, a kérdések elsősorban arra irányultak, hogy melyik évben született a kérdezett, mióta él a faluban, milyen az iskolai végzettsége és a vagyoni helyzete, vagyis milyen modernizációs eszközökkel rendelkeznek a válaszadók.

Gyálarét hozzávetőlegesen 400 háztartásból áll. Ebből 271 háztartás képviselőjét sikerült megszólítani. Ez a háztartások 68%-a, a teljes lakosságnak valamivel több, mint 20%-át jelenti ez az arány. Ebből 146 válaszoló volt férfi és 125 nő.

A TEREPMUNKA MÓDSZERTANA

AZ ALKALMAZOTT MÓDSZEREK BEMUTATÁSA

A már említett előtanulmányok számbavétele után kvalitatív módszerrel, mélyinterjúk sorával kívántuk finomítani a Gyálarétről alkotott képet. Ez a módszer megfelelő keretet kínált arra, hogy kutatásunk tervezett témáit, a szolidaritás és társas kapcsolatok, valamint a mobilitási viszonyok alakulását tanulmányozzuk. Ehhez első lépésként a 2002-ben lekérdezett kérdőívek alapján klaszteranalízist végeztünk, melyhez az életkorra, az iskolai végzettségre, a kérdezett faluba kerülésének idejére és a vagyoni helyzetre vonatkozó változókat használtuk fel. Az eljárás segítségével négy markánsan elkülönülő csoportot állíthatunk fel.

³ Köszönetet mondok a falu népművelőjének, Dr. Máté-Tóth Andrásnének, hogy a saját kutatási munkájának részét képező kérdőívet rendelkezésre bocsátotta. Eredményeit a SZTE-JGYTFK művelődésszervező szakára benyújtott diplomamunkájában foglalta össze 2003-ban, ott található meg kéziratban.

Final Cluster Center

	Cluster			
	1	2	3	4
Vagyoni helyzet	3,99	2,86	2,30	3,13
Mióta él Gyálaréten?	7,93	17,12	54,63	40,05
Hány éves ön?	37,94	58,62	67,43	43,72
Legmagasabb iskolai végzettsége?	4	3	1	2

5. táblázat: a gyálaréti lakosok elkülöníthető csoportjai

Number of Cases in each Cluster

Cluster	1	86,000
	2	65,000
	3	54,000
	4	61,000
Valid		266,000
Missing		5,000

A vagyoni helyzet változó megállapításához néhány, háztartásban használatos eszköz – telefon, autó, mikrohullámú sütő, televízió, számítógép – meglétét vettük alapul. Az öt tárgyra külön-külön kérdeztünk rá, az „igen” válaszokhoz 1-es értéket rendelve, a „nem”-eket nullával kódolva. Az így kapott pontszámok összege adta azt az értéket, mely alapján megállapítottuk, hogy ebből a szempontból ki milyen vagyonos. Természetesen nem állítjuk, hogy aki itt a maximális 5-ös értéket elérte, az a rangsorban utána következőknél biztosan gazdagabb, ugyanis a felmérésben csak a birtoklás tényét vizsgáltuk. Ezért az nem derülhetett ki, hogy valaki csak ajándékba kapta-e a tárgyak egy részét, illetve azért nincs a háztartásában valamelyikből, mert nincs szüksége rá és esetlegesen a vagyona az általunk nem kérdezett javakban realizálódik.

Az iskolai végzettséget a következőképpen kódoltuk: az 1-es a legfeljebb 8 általánost végzetteket jelenti, a 2-es a szakmunkás végzettségűeket, a 3-as a szakkö-

zépiskolát végzetteket mutatja, a 4-es a gimnáziumi érettségivel rendelkezőkre utal és az 5-ös a diplomásokat takarja.

A kapott klaszterek végül nevet kaptak. Az 1-es az „új betelepültek” csoportja. Itt találhatóak a négy csoportot tekintve a legvagyonosabbak, a legfrissebben kiköltözők, a legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkezők és átlagéletkorukat tekintve ők a legfiatalabbak.

A 2-es lett a „régibetelepültek” csoportja, akik körülbelül az 1980-as évek elején költöztek be a faluba, az újakhoz képest jelentősen elmarad a vagyonuk, az iskolai végzettségükre általában a szakközépiskolai érettségi a jellemző és korukat tekintve átlagosan az ötvenes éveikben járnak.

A 3-assal jelölt klaszter az „őslakosok” nevet kapta. Ők a legrégebbi falulakók és a legidősebbek, a legalacsonyabb végzettséggel rendelkeznek és a legszéresebb körülmények között élnek a többiekhez képest.

A 4-es klaszterba tartoznak az „őslakosok gyermekei”, náluk szinte egybeesik az életkor és a helyi kötődés, általában szakmunkásképzőt végeztek, de a vagyoni helyzetet tekintve ők lehetnek a legmódosabbak az „új beköltözők” érkezéséig.

Mivel a négy csoport a kérdőívekre válaszolók közül került ki, ezért csak sejteni lehet, hogy az egész falura jellemző kategóriákhoz jutottunk, mert a távol maradókról nincsenek információink. De a 18 év feletti lakosságnak közel 30%-át sikerült megkérdezni és ezért bízunk abban, hogy csak kis mértékben torzít a minta. A kutatás később bebizonyította, hogy a csoportok valós szereplői Gyálarét életének.

A kör, amelyből válogattunk az interjúkhoz, a 18 éven felüli gyálaréti lakosok összessége. Mivel négy csoportra osztottuk a falut és mindegyikből ki akartunk ragadni néhány embert, ezért a kvótás minta és a hólabda módszer egyfajta összedolgozása tűnt a legmegfelelőbbnek. Annyiban tehát célzatos volt a mintavétel, hogy előzetes ismeretek alapján már tudtuk, hogy milyen szempontok szerint akarunk válogatni. Minden kategóriából akartunk képviselőket, ennyiben ragaszkodtunk a kvótás mintához, de nem voltunk ismerősek a terepen egészen, ezért a hólabda módszert is bevontuk. Az első interjúalany ajánlott néhány másik potenciális válaszadót, akikkel tudtuk folytatni a munkát és tőlük is újabb ötletekhez jutottunk. Így sikerült a különböző típusba tartozó emberek elbeszéléseiből kibővíteni addigi tudásunkat. Voltak

olyan lakosok is, akiket szinte mindenki megkérdezésre érdemesként említett – a legtöbb közülük központi szereplője a falu életének –, sokukkal tudtunk beszélni. Itt meg kell jegyeznünk, hogy választott eljárásunk megbízhatóságának rovására írható a tény, miszerint az interjúzás közben nem zárhatóak ki a személyes elemek, benyomások. Óhatatlan, hogy a kérdező az egyik alanyt szimpatikusabbnak találja a másikinál. Ennek kiküszöbölése nagy koncentrációt igényelt.

Első interjúalanyunkat véletlen sétás módszerrel választottuk, majd tőle kértünk tanácsot, kit kereshetnénk fel. Az új adatközlőt szintén megkérdeztük, s így, lépésről lépésre készült el az összesen 21 interjú. Ennek legnagyobb veszélye abban állt, hogy könnyen foroghattunk volna körbe-körbe, vagyis esetleg egyetlen rokoni vagy baráti szálon haladhattunk volna. Meglátásunk szerint ezt a hibát sikerült kiküszöbölnünk. Az alkalmazott mintavételi eljárással a reprezentativitás csorbát szenvedhetett, viszont kutatásunk eredményei lehetővé teszik, hogy egy általános képhez juthassunk a gyálaréti társas és közösségi kapcsolatokról. A kapott eredmények további pontosításokra szorulnak, s remélhetőleg a későbbiekben lesz még mód az esetlegesen vétett hibák korrigálására.

A MAGYAR FALU NÉHÁNY SAJÁTOS VONÁSA AZ EZREDFORDULÓN

Az elmúlt években egyre nyilvánvalóbban megmutatkozik, hogy az urbánus és a rurális berendezkedés között nem egyensúlyi a viszony, mert az urbánus területhasználat gyorsan terjed a rurális rovására, ennek régóta megfigyelhető formája a központi belterület határának kitolódása, illetve peremének intenzívebb hasznosítása. Erre példa, hogy az utóbbi évtizedekben a családi házas övezetek már inkább rátelepednek a tanyás területekre. A város nem mezőgazdasági munkahelyein dolgozó, viszonylag magasabb iskolai végzettségű népesség az 1980-as évek végén már csak minimális mértékű háztájizásra, sokkal inkább lakásra használta a házát. Másrészt a kis falusi települések zöme több mint egyharmadával növelte népességszámát az elmúlt évtizedben, az új lakók jelentős része a városból költözik ki és folytatja urbánus életmódját,

mint ahogy azt az új beköltözők esetében is tapasztalható Gyálaréten. Mivel pedig az újonnan osztott, egymást sűrűbben követő telkek, a modernebb házak térben elkülönülnek a régiektől, így erősödik a szegregáció (Timár, 1993). Noha a kutatásban inkább az egymás felé nyitás mozzanatairól számoltak be az interjúalanyok, melynek során több gesztusértékű és gazdasági jellegű tranzakciót bonyolítanak egymás közt az új lakók és a régebbiek, azért elvétve néhányan hangot adtak az ellenérzéseiknek a másik csoporttal kapcsolatban, amelyek leginkább az irigységben, a tisztelet meglétében, illetve hiányában és az eltérő műveltségi színvonalban nyilvánulnak meg:

„... a legnagyobb baj igazából az, hogy van itt egy olyan réteg, aki végérvényesen leszakadt, olyan kulturálatlan, még a gyerekeik sem fogják soha utolérni magukat...”
(őslakos gyermeke nő)

„... valaki azt mondja: 'Na, megjöttek a kirakat-parasztok!', ezt valamikor a nyáron hallottam először...” (új betelepült nő)

„... amúgy az átlag gyálarétiről nincs jó véleményem..., de ez talán annak is tudható be, hogy nagy a munkanélküliség, szóval itt sok olyan ember van, akikre régen azt mondták, hogy lumpenproletár...nem igazán becsülöm őket, mert úgy gondolom, hogy ha csak az marad nekik, hogy a kocsmába járás, az nem igazán nagy életcél...”
(új betelepült férfi)

„... szerintem vannak az őslakosok, az a keménymag...nehezebben fogadnak el új embereket, mint az új emberek az új idetelepülőket...” (új betelepült nő)

„... az utóbbi időben kiköltözők nagy része értelmiségi és tőlük azért is idegenkednek a tőzslakók (sic!), mert esetleg félnek, hogy nem tudnak velük egy hangot megütni, hogy társalogjanak...” (új betelepült nő)

„... gyűttek ide idegönök, városban dógozott és nem nagyon foglalkozott a helyiekkel, lenézték, mert parasztok...mert olyan csúnyán viselkedik némelyik, amelyik idegyűtt a városból...” (őslakos férfi)

De ezek nem kibékíthetetlen ellentétek, egy kicsit több odafigyeléssel és nyitottabb közeledéssel elsimíthatóak. Erre lehetnek jó példák az alábbi vélemények:

„...amikor kiköltöztünk, három nap múlva a szemközti utcából kijövők 90%-ával köszönő viszonyban voltunk, sőt minden elmenésnél egy rövid szociális társalgásba bonyolódunk, ez mindenkivel így alakult itt a környéken...” (új betelepült férfi)

„...az őslakosoknak szerintem komoly bevételük van abból, hogy mi nem tartunk állatot, meg nem műveljük a földet, ha más nem, hát ez valamelyest oldja, oldhatja az ellenérzéseket...” (új betelepült nő)

És hogy még jobban érzékelhető legyen, mennyire nincsenek mély gyökerei a negatív véleményeknek, álljon itt néhány gondolat a település előnyös oldaláról is:

„...nem úgy, mint a városban, hogy belépsz a lépcsőházba és elmennek melletted, itt meg köszönünk...” (régibetelepült nő)

„...itt a gyálai rétbe az a jó, hogy itt mindenki segíti a családját...rettenő sokat megtösznek a gyerekekért...” (őslakos nő)

„...nagyon jó, összetartó kis falu...” (őslakos gyermeke férfi)

A térbeli elkülönülés sem egyértelmű, mert sokan már meglévő házakba költöztek be, de a falu szélén a legújabb osztásban frissen épített és épülő házak bizony nagyban különböznek a környezetüktől:

„...ha megnézi itt a házakat, akkor szabad szemmel is jól látható, hogy csomó épület az frissen épült, gyakorlatilag a 2002-es évben itt egyszerre öt ház épült egymás mellett...” (új betelepült férfi)

HIPOTÉZIS

A mobilitással kapcsolatban több kérdés megvizsgálása is izgalmas feladatként kínálja magát, a témakör számos szempont alapján megközelíthető. Érdekesek a migrációs folyamatok: merről jöttek ide az emberek, miért ezt a települést választották. Az idők során bekövetkező sorsfordító események szintén izgalmas területet jelentenek: kinek milyen változtatásra nyílt lehetősége eddigi élete során vagy milyen módosításokra kényszerültek az emberek. A bővebb családot megfigyelve arra kapható válasz, hogy a generációk helyzete között milyen eltérések mutatkoznak meg. De az intragenerációs mobilitás sem kevésbé érdekes, például ha az 1950-es évek tsz-esítésének kihívásai kerülnek vizsgálatra.

A fentieket és az előtanulmányokat összegezve a dolgozat abból az elképzelésből indul ki, hogy a lakosság és így Gyálarét is összességében felfelé lehet mobil, mert az utóbbi évek beköltözési hulláma jó hatással van a falura, az új, magasabban kvalifikált réteg jó példát mutathat a többi lakónak és a közös ügyek intézése is komolyabb lendületet vehet. Ez azzal járhat, hogy az agrár lét öröksége egyre szűkül, a szülők a tanulásban láthatják a jövőt és ezek a hatások a település vonzerejét növelhetik. A különbség abban is megmutatkozhat, hogy míg az őslakosok a munka reményében jöttek erre a vidékre, addig az új betelepülőket már elképzelhető, hogy gazdasági és kényelmi megfontolások motiválták inkább. Elképzelhető, hogy idővel Gyálarét egyre fiatalodó és egyre iskolázottabb, jómódú lakók otthona lesz.

AZ INTERJÚK FELÉPÍTÉSE

Az interjúk készítése során az interjúalanyok élettörténetéből és az általuk tapasztaltak elbeszéléséből próbáltuk a Gyálarétre jellemző mobilitási viszonyok vizsgálatát elvégezni, de közben lehetőséget hagytunk a kérdéseink hatására kialakuló szabad asszociációkra is. Engedtük, hogy arról beszéljenek, amiről szeretnének, ami eszükbe jut a témával kapcsolatban, mert így olyan információkban is reménykedtünk, amelyek egy kötöttebb beszélgetésből nem biztos, hogy kinyerhetők. Többször nyílt alkalom ilyen kevésbé strukturált

beszélgetésre. A mobilitásnál a hangsúlyt olyan témákra helyeztük, melyek magukban foglalják a kérdezett esetleges térbeli helyváltoztatásait, a családjában jellemző iskolázottságot több generációra kivetítve, a foglalkozás alakulását, a vallás jelentőségét, a vagyoni helyzet változásának irányát, de érdekelt még az interjúalanyok a faluról általánosságban kialakult véleménye is.

Huszonegy interjú készült, de sikerült több adathoz jutni, mert előfordult, hogy az interjúalany házastársa, szülője is jelen volt és bekapcsolódott a beszélgetésbe. Mivel nem életút-interjúkat vettünk fel, még hasznosak is voltak ezek az extenzív társalgások.

GYÁLARÉTRE JELLEMZŐ MOBILITÁSI VISZONYOK

A kutatás több szempont figyelembe vételével készült. A falura jellemző mobilitás tárgyalásánál először a 4 klasztercsoport ismerveinek a rendszerezésére kerül sor, majd ezután egy más jellegű csoportosítás keretében a belépési, illetve a kilépési és az intergenerációs, illetve az intragenerációs mobilitás vizsgálata történik meg.

AZ EGYES GYÁLARÉTI CSOPORTOK JELLEMZŐI

AZ ÓSLAKOSOK

A KSH adatbázisa szerint Gyálarét 1923-ban jött létre, bár a mi adatközlőink ezt nem tudták pontosan megmondani, a szüleik pedig, akik jobban emlékezhetnének, már halottak. Trianon után ez a terület néhány nagybirtokos tulajdonába került, ők szerveztek itt jól működő gazdaságokat, amelyek megműveléséhez természetesen szükségük volt emberi munkaerőre. A munkalehetőség csábította erre a vidékre a napszámból önmagukat fenntartó, cseleedsorban élő családokat. A beszámolóik alapján voltak olyanok, akik az ország távoli pontjaira is elvetődtek, mielőtt Gyálarétre kerültek volna, ennek okát így fogalmazza meg egyikük:

„...ahol talált munkát, oda mönt cselédnek a szögény embör...” (őslakos férfi)

Néhányan a határon túlról kerültek ide, de megállapítható, hogy a kérdezettek többségének a családja a közeli falvakból vándorolt erre, például Algyő, Mórahalom, Rösze. Ezek a cselédek mezőgazdasággal, állatokkal foglalkoztak, a bérért cserébe a gazda által rájuk bízott feladatokat kellett elvégezniük. A családok házhelyeket kaptak, ahol lakóhelyet építettek maguknak és így kezdett el kiépülni a falu. Az első házak a mai központ körül épültek, ez az úgynevezett „Öregfalu” vagy „Ófalu.”

Tulajdonképpen már 1880-1920 között elkezdődött a Szeged környéki külterület erőteljes népességnövekedése. Az 1920-1941 közötti időszakban már kimutatható a város környékére történő népességtömörülés megindulása, jelentősen nőtt a népesség száma a Szegedtől közigazgatásilag független, de a közvetlen környezetében lévő községekben is, itt a népességnövekedést elsősorban a bevándorlás eredményezte. Az 1930-as években Szegeden megtorpant a népességnövekedési folyamat, de például Gyálarét lakossága ekkor is jobban gyarapodott, erősödött a térségen belüli lakóhelycsere, sokan kiköltöztek Szegedről. Ekkor indult meg a várost közvetlenül körülvevő öt község, illetve a város külterületének ellentétes irányú népességfejlődési tendenciája. Fontos itt megemlíteni a foglalkozási struktúra változásának jelenségeit is:

év	Összes kereső	%	Östernelők	%	Ipari foglalkozású	%
1920	81	100	68	83,9	8	9,8
1930	67	100	51	76,1	12	17,9
1941	105	100	65	61,9	28	26,6

6. táblázat. A foglalkozási szerkezet változása a két világháború között Gyálaréten

Az adatokból kiviláglik egyfajta foglalkozási átrendeződési folyamat kibontakozása, fokozatosan növekedett az iparban foglalkoztatottak aránya az östernelőkhez képest (Mészáros, 1981).

Az őslakosok szüleinek generációjára jellemző, hogy a családok egyötödében a családfőnek élete nagyobb részében nem volt állandó munkája. Az országos

tendenciák azt mutatják, hogy a mezőgazdasági cselédek gyermekei a legnagyobb számban maradtak mezőgazdasági fizikai dolgozók, minden más rétegnél kisebb esélyük volt átlépni a vezető és értelmiségi rétegbe, a felemelkedést az ipari segéd munkások, a betanított munkások és az egyéb fizikai dolgozók sora jelentette, szakmunkássá már csak 10%-uk válhatott. A mezőgazdasági munkások körében is a szakképzetlen ipari munka jelentette a legnagyobb kilépési esélyt, de nekik már nagyobb esélyük volt ipari szakmunkássá válni. Az extenzív, gyorsított ütemű iparosítás indította el az 1950-es évek elején a falusi lakosság társadalmi mobilitásának nagy hullámát, de az erőszakos tsz-szervezések szintén növelték a paraszti és a falusi élettől való menekülést. Az uralkodó mozgás a mezőgazdaságból a szakképzetlen ipari munkába való átlépés, majd az 1960-as években kezdett el emelkedni a falusi lakosság szakképzettsége jelentősebben (Hanák, 1982).

Andorka Rudolf és munkatársai (1981) több korszak társadalmi mobilitását hasonlították össze népszámlálási, illetve más adatfelvételek alapján. Az eredmények azt mutatják, hogy az 1930-as viszonyokra az immobilitás a jellemző, a mezőgazdasági réteget ez jellemzi, kevesen hagyták el ezt a réteget. A mobilitási események nagy része abban az irányban ment végbe, amelyet a gazdasági fejlődés határozott meg: a parasztek átléptek a munkásság körébe és a fizikai rétegek tagjai átléptek a szellemi rétegbe. A háború után nőtt a mobilitás nagysága, a szellemi réteg veszített zártságából. A földreform következtében a mezőgazdaságon belül zajlottak le a legnagyobb mobilitási folyamatok, a nők előtt pedig megnyíltak a mobilitás csatornái.

Az 1930-as népszámlálás adataiból is kiolvasható, hogy ekkoriban a falusi népesség és a parasztság társadalmi mobilitási esélyei meglehetősen csekélyek voltak, a parasztság egész tömegéhez viszonyítva kevesen léptek ki ebből a rétegből és ezek a kevesek is a legkedvezőtlenebb társadalmi pozíciókat foglalták el a társadalomban: a legnehezebb, legrosszabbul fizetett és legbizonytalanabb foglalkozást nyújtó ágazatokban helyezkedtek el, a legkisebb szakképzettséget igénylő munkaterületeken dolgoztak (Andorka–Harcza, 1982).

Az életmódból adódóan a cselédeknek nem volt sok lehetőségük magasabb végzettséget szerezni, az elemi iskolánál feljebb nem jutottak. A munka mint legfőbb érték aztán továbbörökítődött a gyerekekre is, tehát arra a korosztályra, akik

a kutatásban az őslakos címkével illethetők. Ők azok, akiknek az iskola mellett keményen ki kellett venni a részüket a paraszti munkákból is. De mégis, az ő esetükben már összetettebb a kép, mert az általános az, hogy az elemi iskola elvégzése után az emberek a mezőgazdasággal foglalkoztak, de a háború és az utána következő időszak sok mindent megváltoztatott. A krónikák szerint 1944. október 9-én Gyálaréteket elfoglalták a Szeged felé törő szovjet csapatok (Serfőző, 1994). Az őslakosok történeteiben is ott szerepeltek a háborús emlékek, volt akinek rokona esett el a fronton és volt olyan is, aki megjárta az Urál hegység lábánál felállított munkatáborokat és onnan csak évek múltán tért haza. Az új politikai irányvonal más hozzáállást követelt meg az emberektől. A tsz-esítés megrázta a falut:

*„... bevezették a tsz-t, elvették a fődeket, az nagyon csúnya vót, az vót a legcsúnyább...”
(őslakos férfi)*

Hatására az embereknek be kellett tagozódniuk, de idővel többen találtak kibúvót és a rohamosan fejlődő iparban helyezkedtek el. 1950 és 1953 között nőtt a tsz-tagok és földterületek száma, a termelőség szervezeti átszervezés elsőrendű területeivé a térségünkben a jugoszláv határ közelében fekvő községek váltak. De a tsz-ek működése nem volt zavartalan, gyenge eredményeket hoztak, ennek hatására sokan elhagyták a tsz-eket (Belényi, 1979).

Néhányan szakmát tanultak, de a többség betanított munkásként, esetleg segédmunkásként dolgozott a gyárakban. A paraszti sorból való kitérésnek egy másik dimenziója az volt, hogy az interjúalanyok egy része „taktikázott”, a várhatóan jobb nyugdíj miatt vállalták a városi munkát:

„... mindig földművesi munkában vótam, csak 10 évet möntem e dógozni takarítani ide be Szeged városába, hogy a nyugdíjunk möglögyön...” (őslakos nő)

Az őslakosok nagy családból származtak, akkoriban sok gyerek született. A statisztika azt mutatja, hogy a harmincas években a falusi férjezett nők 46%-a volt többgyermekes (4 vagy több gyermek), a falusi lakosság magas természetes szaporodása fontos forrása volt a nemzedékek közti és a területi mobilitásnak is, az ifjabb nemzedékek szükségképpen kirajzottak. Az ehhez kapcsolódó gyálaréti

tapasztalatok vegyes képet mutatnak: a sok testvér vagy helyben maradt vagy a környékbeli településeket vette célba, de néhányan messzire is elkerültek. Ez a nemzedék általában a saját társadalmi-gazdasági csoportján belül házasodott. Az is jellemző, hogy az őslakosok szakítottak a sokgyermekes hagyománnyal, a megkérdezettek körében a két gyermek volt az általános. Erősen él bennük saját gyermekkoruk nehéz világa és ezt ellensúlyozandó igyekeztek gyermekeiknek megteremteni a lehetőségekhez mért legjobb helyzetet. Tanították, anyagilag segítették őket, bár néha ez nem volt zökkenőmentes:

„...kigúnyoltak, kinevettek, hogy mit akarnak ezek a szögényők, hogy még a lányt tanítatik, úrilányt akarnak belüle, abba az időbe ez így vót, mindönnek mondták az embört, hát így küzdöttük az életöt...” (őslakos nő)

A gondos támogatás hatására gyermekeik minimum valamilyen mesterséget kitanultak, de nem ritka az érettségizettek előfordulása sem.

Az őslakosok anyagi helyzete már differenciáltabb képet mutat. Életszínvonalukat tekintve szinte mindannyian jobb helyzetűnek ítélik meg önmagukat a szülői családjuknál, amit főleg az alacsonyabb gyerekszámmal és a jobb munkakörülményekkel magyaráznak:

„...sok gyerök vót és az nem mindegy, hogy hány gyerököt tart el az embör...” (őslakos férfi)

Többen keményen dolgoztak és gyűjtöttek életük során:

„...én rettentő féltem az adósságtól mindig, úgyhogy én, ha csak egy mód volt rá, én éjjel-nappal át csináltam a munkát, hogy pénzt keressek, hogy aztat, amit elkezdtem, én kifizessem...” (őslakos férfi)

„...én fölépítöttem ezt a házat úgy, hogy kölcsönt se vettem föl, amikor a kocsit vöttük, akkor se...” (őslakos férfi)

Vannak, akik a kemény munka mellett a leleményességüknek is köszönhetik vagyoni gyarapodásukat:

„... mert mi mindég dógoztunk, forgattuk magunkat, mi mögjártuk az összes országot-világot... amit kaptunk pénzöket, azt mindég egy darab aranyba vagy egy értékös holmiba hoztuk haza...” (őslakos nő)

A javuló élethelyzetnek a hatására az önbesorolások alapján azt a következtetést lehet levonni, hogy mindenki a középosztályba tartozónak vallja magát a kérdezettek közül.

AZ ŐSLAKOSOK GYERMEKEI

A következő csoport az őslakosokat követő generáció, azok gyermekei. Ide főleg az 1950-es, 1960-as években születettek tartoznak. Erre az időszakra országosan az a jellemző, hogy az ipari és a nem mezőgazdasági foglalkoztatottak száma nőtt, a mezőgazdaságiaké csökkent, sokan hagyták el a parasztságot. Nőtt a szakmunkások száma. Egyre többen léptek át a munkás- és a parasztszármazásúaktól a szellemi foglalkozásúak közé. Egy új értelmiség született, melynek nagy része fizikai munkás és parasztszármazású emberekből tevődött össze. Ugyanakkor a szakmunkás szülőktől származottakra inkább egy állandóság volt jellemző. Egy 1973-as KSH felmérés kitér arra is, hogy míg a férfiak mobilitása alig változott, addig a nők átrétegződése sokkal változatosabb, nőtt a gazdasági aktivitásuk. Különösen a vezető-értelmiségi rétegben nőtt az arányuk (Andorka és mások, 1981).

Ugyanabban a felmérésben található, hogy a községi értelmiségi férfiaknak közel fele (46%) mezőgazdasági munkás és parasztszármazású, az értelmiségi nőknél ez az arány 30%, a községi értelmiségben van a legtöbb munkás és parasztszármazású az országban, a városokban nagyobb a szellemi származásúak aránya az értelmiségen belül. A községi szakmunkások rétege több mint felerészben (59%) mezőgazdasági munkás- és parasztszármazású, az ilyen származásúak aránya a községekben élő szakmunkás férfiak között sokkal nagyobb, mint a városi szakmunkások között (40%), ugyanakkor a községi szakmunkások között alig van szellemi foglalkozású apától származó. A községi szakmunkásságon belül kisebbségben vannak a munkásszármazásúak, tehát egy új szakmunkásságot alkotnak, amely nagy többségben felfelé mobil személyekből áll. Még nagyobb a me-

zőgazdasági munkás és parasztszármazásúak aránya a községi betanított munkások és segédmunkások között, a férfiak körében az előbbieknél 67%-a, az utóbbiaknak 69%-a ilyen származású (Andorka – Harcsa, 1982).

Érdekes, hogy bár mindannyian itt születtek, mégis vannak olyanok, akiknek az életében tetten érhető a migráció. Ez főleg a családalapítás idejével van összefüggésben, néhányan akik nem helyi lakossal kötötték házasságot, azok Szegeden próbálkoztak az élettel, általában panellakásban, így nem meglepő, hogy elhangzottak olyan vélemények, melyek szinte megváltásként értékelték a Gyálarétre való visszaköltözést:

„...mi éltünk hét és fél évig panelban, a panel után már minden jobb volt...örülök, hogy sikerült a panellakó életformától megszabadulni...” (őslakos gyermeke nő)

Ezeknek az embereknek a szülei, mivel az őslakosok közé sorolandók, szintén a környékbeli tanyavilágból érkeztek Gyálarétre, de volt, aki Szegedről a háború elől menekült vagy közalkalmazottként helyezték erre a vidékre az országnak egy távoli pontjáról. A szülők iskolai végzettségére továbbra is az elemi szint elérése a legjellemzőbb, a foglalkozást tekintve a mezőgazdasági munkavégzés mellett jellemző a nem mezőgazdasági fizikai munkák térhódítása a férfiak és a nők esetében is, mint kőműves, kazánfűtő, asztalos vagy halász.

Az őslakosok gyermekei már több eséllyel indulhattak neki az életnek, a megkérdezettek mindegyike legalább egy szakmát kitanult, de volt, aki érettségizett is, sőt diplomással is találkozunk. A munkavégzés már sokkal bonyolultabb képet mutat az előző generációhoz viszonyítva, mert ritka az olyan, aki csak egy munkahelyen fordult meg tanulmányainak a befejezése óta, de ezek a váltások nem jelentettek teljes változtatást, mert sikerült többé-kevésbé a megszerzett végzettségüket hasznosítani az új munkahelyen vagy az új munkakörben is. Hozzá kell tenni, hogy mivel helyben nagyon kevés a munkalehetőség, ezért az aktív dolgozók többsége ingázik, a városba jár be dolgozni.

A megkérdezettek úgy érzik, hogy az általuk elért életszínvonal jobb, mint amihez a szülői házban hozzászoktak, ezt egyrészt a javuló lehetőségekkel magyarázzák, másrészt viszont kiemelik a munka fontosságát is, tehát kedvezőbb körülmények megteremtése csak kemény munkával, spórolással és értelmes célkitűzésekkel valósítható meg:

„... egyfolytában gyűjtünk, olyan célokra, ami egyszer meg is valósulhat, mert az ember, ha át tudja ugrani az 1 métert, akkor a lécezt rakhatja 1,20-ra, de 2,20-ra már nem érdemes...” (őslakos gyermeke nő)

„... előre megfontoltan, hosszú-hosszú kitartó munkával tudtuk összeszedni a pénzt...csak az valósult meg, amit mi előre megterveztünk és a kétkezi munkánkkal megvalósítottunk...” (őslakos gyermeke férfi)

A gyermekeikre nagy figyelmet fordítanak, még többet próbálnak nekik megadni, mint amit ők kaptak, iskoláztatják őket és jobb jövőt remélnek nekik.

A társadalomba való önbesorolásnál érdekes véleményeket hallottunk. Az általunk megkérdezett őslakos leszármazottak közül azok, akik szakmunkás végzettségűek az alsó rétegbe tartozónak vallják magukat, esetleg még a középosztály alsó részét említették, de ezt nem szégyenkezve, hanem a kemény munkában bízva és optimistán tekintve a jövőbe:

„... lehetne jobb is, de a napi örömmel kell az embernek elfoglalnia magát és akkor nem olyan rossz...” (őslakos gyermeke férfi)

A magasabb végzettségűek már egy erősebb középosztályi tudatot személyesítenek meg, sőt szétválasztották a lokális szintet az országotól. A falun belül a felső réteghez, országosan azonban inkább középosztályinak tartották magukat.

A RÉGI BETELEPÜLTEK

Gyálarétet 1973-ban Szegedhez csatolták, ami összefüggésbe hozható azzal, hogy Szeged az 1960-as években gyors fejlődésnek indult és ezzel párhuzamosan felgyorsult a szomszédos falusi települések – így többek között Gyálarét – városhoz kötődésének folyamata, határozott agglomerációs jelenségek bontakoztak ki a térségben (Mészáros, 1981).

Ekkoriban született az a rendelet, amely kimondta, hogy a gyálaréti portákat meg kell felezni és be kell építeni. Így minden háztulajdonos rákényszerült arra, hogy eladja tulajdonának egyik felét. Néhány gazdának ezt sikerült meg-

oldani családon belül, kialakítva ezáltal egy új, rokoni-szomszédsági rendszert. A többi házhelyet pedig vagy más falubeliek vagy vidékről ideköltözni szándékozók vásárolták meg, növelve ezáltal a falu lélekszámát. Tehát az ebbe a csoportba sorolt megkérdezettek az 1970-es, 1980-as években kerültek erre a területre. Az interjúalanyok közül volt, aki helybélivel házasodott, de volt olyan is, aki munkája miatt került ide:

„...hát én vagyok itt az egyházközség vezetője és a munka miatt jöttünk ki...” (régibetelepi férfi)

vagy engedett a rokonok csábításának:

„...itt lakott a nővéröm és mondta, hogy eladó itt egy kisebb ház, jöjjünk ki...” (régibetelepi nő)

A migráció többnyire megyén belül zajlott, Szegedről és a kisebb településekről érkeztek az új lakók.

Összehasonlítva az őslakosok gyermekeivel őket, a régi betelepültek átlagban idősebbek, az 1940-es, 1950-es évek környékén születtek a legtöbben. A szüleik családjához képest már kevesebb testvérrel rendelkeznek, kisebb családokból származnak.

A kérdezettek végzettsége eltérő, de összefüggést mutat a szüleik végzettségével. A gazdálkodó, legfeljebb általános iskolát végzett szülők gyermekei általában a szakmunkásvizsgáig jutottak el, míg az érettségizett vagy diplomás szülőknél már magasabb a gyermek végzettsége is. Viszont ebből a csoportból többen mondták, hogy sokféle munkával foglalkoztak, mire a jelenlegi tevékenységükhez eljutottak és ezek a munkák általában eltérnek a szerzett végzettségtől. Már az őslakosok gyermekeire is érvényes, de itt is meg kell jegyezni, hogy a túlnyomó többség Szegedre jár dolgozni, ugyanis itt az óvodán, a postán, a boltban és néhány kocsmán kívül nemigen van más lehetőség. Sokan reggel korán elmennek és csak az esti órákban érkeznek haza:

„...de én nem vagyok itt sokat, mixelt az életem...ide tulajdonképpen csak aludni járok haza...” (régibetelepi férfi)

A foglalkozásra jellemző, hogy a nehéz fizikai munkákat felváltja inkább a könnyebb fizikai és többen már szellemi munkával keresik a kenyerüket. A gyermekek közt egyre több a diplomás, a fiatalabb utódokat pedig majd igyekeznek szintén erre az útra terelni.

A vagyoni helyzet tekintetében szintén a megfeszített munka volt az élet-színvonal javító tényező:

„...az ember élete arról szól, hogy gyűjtsön, amink van, azt mindent a kétézi munkánkkal értük el...” (régibetelepült nő)

A társadalomba való önbesorolásokból egy erős középosztályi lét képe olvasható ki, annak is leginkább a közepéhez vélik magukat tartozónak a kérdezettek.

AZ ÚJ BETELEPÜLTEK

A negyedik csoportba azok tartoznak, akik a legrövidebb ideje élnek Gyálaréten, a rendszerváltás utáni időszakban költöztek oda ki. A betelepülésre serkentőleg hatott, hogy az illetékesek engedélyt adtak újabb területek beépítésére is. A megkérdezettek kivétel nélkül Szegedről vándoroltak ki, a belvárosban vagy a zsúfolt lakótelepi övezetekben laktak korábban.

Mindenképpen szabadulni akartak a számukra egyáltalán nem megfelelő környezetből, nagyobb életterre vágytak:

„...szerettünk volna egy ilyen kertes házat, ami a sajátunk és nem a harmadik emelet...” (újbetelepült nő)

Fontos szempont volt az is, hogy a vidéki élet előnyei mellett Szeged könnyen és gyorsan megközelíthető legyen:

„...elég messze van a várostól, meg elég közel...” (újbetelepült nő)

És nem utolsó sorban fiatal – középkorú családokról van szó, akik több kisgyermekkel érkeztek remélve, hogy itt jobb körülményeket tudnak biztosítani gyermekeik nyugodt fejlődéséhez.

Ennek a rétegnek a szülei nagyon változatos képet mutatnak iskolai végzettség tekintetében. Vannak érettségizett és diplomás szülőktől származók, de a megkérdezettek egy markáns részének a szülei csak az általános iskoláig, esetleg a szakmunkás végzettségig jutottak el. Ennek megfelelően vannak orvos és szellemi munkát végző szülőktől származók, de olyanok is, akiknél a család mezőgazdasággal foglalkozott, vagy ahol szakmunkásként helyezkedtek el a szülők. A megkérdezettek között az iskolai végzettség tekintetében viszont egyértelműen az érettségi és a felsőfokú végzettség a domináns, többen közülük első generációs értelmiségiek.

Foglalkozásra nézve van közöttük köztisztviselő, tanár, vállalkozó, irodai dolgozó, de szakmunkás is. Beszéltünk olyan személyekkel, akik kívülről tekintve, de saját bevallásuk szerint is igen jó kondíciók között élnek, jobb körülményeket sikerült teremteniük a szüleik életszínvonalához képest, de a többség komoly áldozatokat hoz azért, hogy megfelelően tudjon élni, a vagyonuk jelentős részét a lakóházra és gyermekeikre költik, ezért nagyon fontos az anyagiak pontos beosztása.

A társadalmi önbesorolásnál a középosztályi létet érzik a legközelebb önmagukhoz, annak is a felső-közép részét és néhányan helyi szinten a felső rétegbe tartozónak vallják magukat.

Mivel sokan még kisgyermekeket nevelnek, ezért még nagyon korai az utódok jövőbeli boldogulásáról beszélni, de a megkérdezettek egyöntetűen azt tartják, hogy az iskoláztatás nagyon fontos, ezért minél tovább szeretnék támogatni a gyermekeiket, hiszen a jelenlegi körülményeik azt mutatják, hogy lakással és más javakkal úgysem fogják tudni ellátni majd őket, így legalább egy jó elindulási lehetőséget próbálnak teremteni nekik:

„...úgy gondoljuk, hogy önekik a képzésüket kell megadni, mert amennyire a nyugati példa mutatja, azt kell biztosítani, hogy álláshoz tudjon jutni, és nem azt, hogy egy házat tolják a feneké alá, mert úgyse fogom tudni megcsinálni, hanem majd ő is hitelből fog építkezni, tehát nem financiálisan fogom tudni elindítani, hanem a képzést próbálom biztosítani...” (új betelepült nő)

Fontos, hogy a régebb óta a településen lakók véleménye is helyet kapjon, ők hogyan látják, az új kiköltözők milyen változásokat hoztak magukkal:

„...szerintem mindenféleképpen jó, egy sokkal tanultabb-műveltebb réteg jön ki...”
(régibetelepült férfi)

„...az új beköltözőktől változik az összképe a falunak, az értelmiség kezd kijönni érdekes módon...ők azért megmozgatták ezt az állóvizet egy kicsit, szeretnének bármit elkövetni a falu érdekében...” (újbetelepült férfi)

„...azzal, hogy ideköltöznek, egy kicsit emelik a falu renoméját, egy kicsit tekintélyesebbé teszik az itt élő embereket, hiszen ez egy pozitív dolog, hogy 'Hát nem vagyunk mi annyira eldobnivalóak meg annyira semmirekellők, hiszen még a városi értelmiség is kiköltözik ide hozzánk!'...” (őslakos gyermeke nő)

A MOBILITÁS TÖBBFÉLE SZEMPONTBÓL

A gyálaréti mobilitást a csoportjellemzők vizsgálata mellett a különböző mobilitásfajták oldaláról is megközelítettük.

MIGRÁCIÓ

Gyálarét esetében is igaz az, hogy a megkérdezettek szinte mindegyike a megyén belüli vándorlással került ide önszántából, vagy a szülei révén még korábban. Helyben nevelkedett, értelmiségi családokból származókról még nem beszélhetünk, a diplomás réteget a falunak egyelőre túlnyomórészt az újonnan bevándoroltak adják. Ezért nem beszélhetünk az értelmiségi származásúak elvándorlásáról sem, mindenesetre a település fekvése kedvező ennek a rétegnek, hiszen nagyon közel van a város, amely a munkához és egyéb más kapcsolattartási formákhoz elengedhetetlen egy értelmiséginek.

Eddig sem volt jellemző az elvándorlás Gyálarétről, de ha mégis elmentek néhányan, csak ideiglenes állapotnak volt tekinthető, mert sokan visszajöttek:

„...nagyon ritka az, aki itt marad, az én fiam is kihangsúlyozta, hogy nem marad itt, nyilván ő a városban nőtt fel, megszokta ott a kényelmet...érdekes, a fiatalok inkább

befele mennek, majd később, amikor elérik a 30-40 évet, akkor fordulnak vissza, az jellemző, hogy visszajönnek...” (új betelepült nő)

A megkérdezettek zöme azt szeretné, ha ez a hely lenne a végső állomás az életben, tetszik nekik a falu és már nem akarnak többet költözni, hacsak nem jön közbe valami nyomósabb indok. Sokan mások is, de főleg az őslakosok gyermekei mondták azt – hiszen ők itt nevelkedtek és rengeteg emlék és érzés halmozódott fel az évek során bennük – hogy már annyira hozzájuk nőtt Gyálarét, hogy az elköltözés elképzelhetetlen lenne számukra:

„...én nem is tudnám magamat elképzelni máshol, nem tudom elképzelni magam, hogy amikor kimegyek az ajtón, akkor ne az udvarra lépjek, hanem egy lépcsőházba, én attól megőrülnék...” (őslakos gyermeke férfi)

„...a Tisza ideköt, itt van neköm a területöm, ki van zárva, hogy elköltözzek innen...az én korombeliek, azokat innen el nem lehetne vontatni, kézzel-lábbal, foggal-körömmel ragaszkodik a faluhoz, hát mé' mönne el, nem lakunk a világ végén...” (őslakos gyermeke férfi)

„...nekünk soha nem is volt eszünk ágában, hogy innen elmönnyünk, mink ezt a kis fészünkünket mögszerettük...” (őslakos nő)

Legtöbbször már számos településen megfordultak életük folyamán, de érdekes módon az eltérő sorsok mégis találkoznak egy metszetben, mert nagyon sokan a szegedi életet cserélték fel erre a közeli kistépelésre. Az indulásnál találni differenciákat, hiszen míg a fiatalabb beköltözők más közeli vagy távoli városokból elszármazva kerültek Szegedre, a legtöbbször a tanulmányaik miatt, majd pedig itt vállaltak munkát és alapítottak családot, addig a korábban érkezőket inkább az jellemzi, hogy a környező falvakból a nagyobb munkalehetőség reményében költöztek be a városba és éltek ott hosszú évekig. Később, ahogy gyarapodott a család, szükség volt valami megoldásra, amit ők Gyálarétben véltek felfedezni, hiszen a település a város része és így nem szakadt meg Szegeddel a folytonosság. Elmondható tehát, hogy Gyálaréten élnek olyan emberek, akiknek életében ez az első alkalom, hogy a városi életformát felcserélték a vidékire – ezt főleg az új be-

települteknél tapasztaltuk –, illetve élnek olyanok is, akik hasonlóan apró községben születtek, majd beköltöztek a városba a munka miatt és végül pedig újra egy nyugodtabb környezetet választottak. Az őslakosok gyermekeinek körében tapasztaltunk még egy lehetséges életpályát, amikor is a megkérdezett Gyálaréten született, de a városba költözött, például házasság útján, de néhány év elteltével mégis visszaköltözött az egész család a szülőfaluba.

Ha azt vizsgáljuk, hogy az adatközlőink vagy az ő családjaik körében a migráció és a mobilitás együtt jártak-e, azaz a migráció hatására megváltozott-e ezeknek az embereknek a társadalmi helyzete, akkor különböző életutakat találunk. Nyilvánvaló, hogy az őslakosok szülei a munka miatt érkeztek Gyálarétre és ez a gyermekeik életében is komoly helyet foglalt el, aminek révén sikerült tisztas eredményeket elérniük nyugdíjas éveikre, a gyermekeiket pedig sikerült elindítani az életben. Az elérték alapján mondták azt, hogy a saját életük jobb feltételek között zajlott, mint a szüleiké. Viszont az új beköltözők szavaiból az következik, hogy ők nem a társadalmi helyzetük javítása miatt jöttek ide, hanem a jó környezet tetszett meg nekik, tehát ez inkább egy kényelmi megoldás volt, a munka, a karrier a városhoz köti őket.

Összességében elmondható, hogy mindegyik csoport profitált a Gyálarétre való kiköltözésből: az őslakosok azzal, hogy a szüleik vándorlása révén ide kerültek és ezáltal a családjuk élete is biztosabb alapokra helyeződött a rendszeres munkavégzés lehetőségének következtében. Az őslakosok gyermekei már a „megerősödött” család segítségével még több lehetőséghez jutottak az életben, magasabb lett az iskolázottságuk, jobb munkahelyekre is bekerültek, így lépve feljebb a társadalmi ranglétrán a szülőkhöz képest. A régebbi és az újabb beköltözők, ha nem is kerültek jobb társadalmi pozícióba a váltással, mégis egy komoly minőségi változás következett be az életükben. A nyugodt környezet, a városinál áttekinthetőbb szomszédsági viszonyrendszer és Gyálarét barátságos légköre egy jó háttérrel adhat akár egy későbbi felemelkedéshez is.

A KILÉPÉSI MOBILITÁS

Vajon hogyan alakul az apa gazdasági-társadalmi csoportjában maradók és az apa csoportjából kilépők aránya? A megkérdezettek többségének az apja

legfeljebb 8 általánost végzett, van néhány szakmunkás. Kevesebben vannak, akik érettségivel rendelkeznek és szinte alig találhatók olyanok, akiknek az édesapja diplomás. Nem is beszélünk olyannal, aki iskolai végzettségét tekintve ne érte volna el az apa szintjét, de a legtöbben magasabb iskolát végeztek. Így szinte mindenki túlhaladta a mezőgazdasági munkás, esetleg segéd- vagy betanított munkás örökségét és a szakmunka vagy valamilyen szellemi munkavégzés vált általánossá.

A nők körében sokkal nagyobb távolságok vehetők észre az apa iskolai végzettségével összehasonlítva a lánygyermek végzettségét, mint a férfiak körében.

Lehetőség nyílt arra is, hogy ne csak kettő, hanem három generáción keresztül is követhessük a mobilitási viszonyokat, azaz a megkérdezetteknek nemcsak a szülei felől érdeklődtünk, hanem az utódokról is kérdeztük őket. Bár a többségnek kisgyermek vagy még iskoláskorú utódok vannak a családjában, azt mindannyian elmondták, hogy ameddig lehet, addig iskoláztatják őket, ezt bizonyítja az is, hogy több ifjú most az érettségiért vagy a diplomáért tanul. A felnőtt korú leszármazottak közül pedig a legtöbben magasabb szintű munkakörben dolgoznak, mint szüleik vagy nagyszüleik.

A magasabb iskolai végzettséget tekintve – főleg a diplomásoknál – egy választóvonalat lehetne húzni az itt születettek és a bevándorlók között. Lehetőséges, hogy a beköltözők között azért is lehet több a magasán kvalifikált, mert nagyobbik részük városban nevelkedett és a lakóhely lényegesen befolyásolhatta a továbbtanulási esélyeiket.

Tehát generációról generációra iskolázottabb lesz a falu és minél inkább hasonlóak a különböző társadalmi osztályok és rétegek gyermekeinek mobilitási arányszámai, vagyis minél hasonlóbbak az esélyek a különböző társadalmi pozíciókba kerüléshez, annál nyitottabbnak mondjuk a társadalmat (Andorka és mások, 1981).

BELÉPÉSI MOBILITÁS

Vajon a falu különböző társadalmi rétegei miként oszlanak meg tagjaik származása szerint? Ha a diplomás, értelmiségi réteget nézzük először, akkor kitűnik, hogy származás tekintetében a megkérdezettek körében szinte hason-

ló arányban találunk általános iskolai végzettségű, érettségizett vagy értelmi-ségi szülőktől származókat. Az érettségivel bírók esetében, akik a mintában leginkább irodai munkát végeznek vagy a szolgáltatóiparban tudtak elhelyezkedni, homogénebb a származási háttér, mert a legtöbben elemi szintet végzett apáktól származnak, akik főleg mezőgazdasági, paraszti munkát végeztek életük során. A szakmunkás végzettségűek kisebb arányban képviseltették magukat a mintában, származásukat tekintve szintén a mezőgazdasági foglalkozású, alapszintű műveltséget szerzett rétegbe tartoznak. És végül vannak a legfeljebb 8 általánost végzettek – túlnyomórészt az idősebbek –, akik mind földművelő családokból származnak, ők annyiban tértek el szüleik életpályájától, hogy a föld helyett már a városban találtak valami segéd- vagy betanított munkát.

A GENERÁCIÓK KÖZÖTTI MOBILITÁS

Összességében elmondható, hogy a megkérdezettek két generációba sorolhatók. Az egyikbe tartoznak azok, akik a második világháború befejezése előtt születtek, a másikba pedig azok, akik a háború vége és az 1970-es évek kezdete között látták meg a napvilágot. Az idősebb generációnak sokkal szűkebb terület jutott az előrelépéshez, nem tudtak olyan látványos fejlődési utat bejárni, mint a fiatalabbak, akik már magasabb végzettséget, jobb állásokat szereztek. A harmadik generáció pályájára még csak hipotéziseink lehetnek, de a fejlődési trendek azt mutatják, hogy köztük egyre több lesz a magasan kvalifikált. A foglalkozási struktúrában is egyre inkább a könnyebb fizikai munka nyer nagyobb teret, de ha a végzettség növekszik, akkor a fehérgalléros munkák túlsúlya prognosztizálható.

A GENERÁCIÓN BELÜLI MOBILITÁS

Generáción belüli mobilitást főleg az idősebbek között figyeltünk meg, amely leginkább azzal függhet össze, hogy ők azok, akik már életük aktív részének nagyobbik hányadán túl vannak, a nagy választóvonalakat már átlépték. Jellemző rájuk, hogy a mezőgazdasági munkát a legtöbben felcserélték vá-

rosi segéd- vagy betanított munkára. A fiatalabbaknál néhány esetben volt olyan, aki a munka mellett esti tagozaton leérettségizett és ezáltal egy jobb munkakör megszerzésére nyílt lehetősége.

AZ ANYA ISKOLAI VÉGZUETTSÉGÉNEK HATÁSA A GYERMEKEK TÁRSADALMI MOBILITÁSÁRA

Gyálaréten megvizsgálva az anyák végzettségének hatását a megkérdezettek végzettségére, akkor az mutatható ki, hogy az esetek 75%-ában megegyezik iskolai végzettséget tekintve a válaszadók szüleinek végzettsége. A néhány kivételtől eltekintve, ahol az anyák valamivel magasabb iskolázottsági szinten állnak, valóban nőtt a gyermekek végzettségének színvonala. A megkérdezetteknek körülbelül 35%-a él olyan házasságban, ahol a nőnek magasabb a végzettsége, 45% a homogén házasságok aránya. Mivel a gyermekek java része még el sem kezdte, illetve még folytatja a tanulmányait, ezért az anyák végzettségének hatására még nem lehet egyértelmű kijelentéseket tenni. Ami viszont kiderült, hogy minden válaszadó szeretné, ha a gyermeke akár magasabbra is jutna az iskolázottság terén, mint a szülők maguk.

A HATÁR MENTI JELLEG HELYI ÉRVÉNYESÜLÉSE

Mivel Gyálarét határ melletti kistélepülés, ezért érdemes megvizsgálni, hogy ez a periférijelleg mennyire mutatható ki, kimutatható-e egyáltalán a település mindennapjaiban. A hátrányos helyzetű területekre jellemző, hogy jelentős részük periférikus fekvésű, tehát országhatár vagy megyehatár mentén, illetve közelében találhatóak. Természetesen, ha Szeged példáját vesszük, máris nem beszélhetünk elmaradottságról, illetve esetleges elmaradása a nyugati területekhez képest más tényezőkre vezethető vissza, nem pedig a határ melletti fekvésből adódik. Státuszát tekintve Gyálarét is a város szerves része, de a két terület fejlődési üteme koránt sincs párhuzamban. Ez egyrészt a centrumtól való távolságnak is betudható, másrészt az időbeli megkésettség is kifejeződik benne, vagyis a centumból kiinduló fejlesztési folyamatok nemcsak késéssel jut-

nak el a perifériákhoz, de jellegükben is eltérőek lesznek. Így nem meglepő, hogy olyan vélemények is elhangzottak, melyekből kiderül, hogy nem mindenki örül a Szegedhez tartozásnak:

„... önálló község vót Gyála, mit tudom én hányba csatlakozott Szeged hozzá, én úgy mondom Szeged gyűtt ide, ű vutte el innen az egészet, addig vót élet a faluba, önálló iskolája vót neki, mönt valamire a falu, mióta Szegedhöz tartozunk, mindön csak Szeged, mög nincs egy olyan képviselő, aki azt mondaná az asztalnál, hogy 'Ide is, ehé!'. Mög köll nézni Kecskéstelepöt mög Mihályteleköt, egy képviselőjük van és azok hogy ki tudnak épülni, Hattyas (a mai Klebelsberg telep régi elnevezése – N. ZS.) és Gyála mög sehova...” (őslakos férfi)

„... egyelőre Gyála az mindig le volt írva, ez volt az utolsó, ide mindig utoljára ért ki minden, de ezt el kell fogadni, sok minden, ami már a többi környező faluban van, az itt még nincs, mi vagyunk az utolsók, ez így van régóta, az öregebbek tudják ezt jobban megmondani, hogy itt sokáig nem volt víz, busz is csak kettő-három ment naponta, én otthon nem ezt szoktam meg, szerintem a mai napig le van maradva a többihez képest...” (új betelepült nő)

Abban, hogy a falu fejlesztését az illetékesek nem tekintik elsődleges fontosságúnak, annak is szerepe lehet, hogy zsákfalu jellege miatt – határ menti fekvése ellenére – nem képes érdemi szerepet betölteni a szomszédos állammal való kapcsolattartást tekintve. Pedig a határ menti területek fejlődését, fejlesztési lehetőségeit erősen befolyásolja az államhatárokról alkotott kép és az államok közötti, történelmileg kialakult viszonyrendszer (Pál – Vörösmartiné, 2002).

A perifériák fejlődése nem a centrumok fejlődésének időbeni késéssel történő megismétlése, hanem jellegében is más. Centrum és periféria egymásra utaltak: a perifériának csak a centrum segítségével van esélye a gyorsabb fejlődésre, a centrum pedig csak a periféria révén képes megújítani dinamizmusát. Gyálarét esetében is több oldalról közelíthető meg a lemaradás a városhoz képest, úgymint gazdaságilag, az életkörülmények tekintetében, a döntéshozatalban való képviselői tekintetében vagy az időbeli megkészttség szempontjából is (Tóth – Csátri, 2002).

A zsáktelepülés jelleg bizonyos gazdasági tevékenységek lehetőségétől is megfosztja a falut, az itt lakók nem tudják kihasználni a két ország árkülönbségeiből

származó esetleges előnyöket. Így nem tudott kialakulni meghatározó gazdasági és társadalmi kapcsolat a határ túloldalán élő emberekkel (Kovács, 2002).

Ahhoz pedig, hogy az iparosítással nem járt együtt a tömeges beköltözés Gyálarétről Szegedre, nagyban hozzájárulhatott, hogy Gyálarétről sűrű a busz-közlekedés a várossal, ami nagyon megkönnyíti az ingázók helyzetét és a településen népességmegtartó erőt generál. Ez is erősíti azt a tényt, hogy a település közlekedés-földrajzi potenciálja kihat gazdasági életének minden területére és az emberek mindennapi személyes kapcsolataira is. A közlekedés biztosítja a régió organikus egységét és domináns szerepe vitathatatlan a terület- és településfejlesztésben (Pál, 2002).

ÖSSZEGZÉS

A kutatás bemutatta egy apró falu lakóinak térben, időben és társadalmi helyzet tekintetében történő mozgásait. Egy korábbi adatfelvétel alapján 4 csoportba soroltuk a falu lakosságát és mindegyik csoportból felkerestünk embereket, így próbálva meg rekonstruálni a település történetét és összehasonlítani az egyes kategóriákba tartozó adatközlők életében fellelhető hasonlóságokat és különbségeket. Örömmel töltött el bennünket az, hogy a kategorizálásunknál nem tévedtünk, volt értelme Gyálarétet ilyen szempontból megvizsgálni, a lakosság legalábbis könnyen és gyorsan megértette a szándékunkat és szívesen segítettek a munkánkat.

A legbeszédesebbeknek az őslakosok bizonyultak a megkérdezettek közül, hiszen ők tapasztalták a legtöbbet, számos kedvező vagy kedvezőtlen eseményen keresztülmentek életük folyamán és ezek mélyen rögzültek bennük. Az ő szülei szinte kivétel nélkül parasztok voltak, akik még nem az iskolában, hanem a földben és a kemény munkában látták a boldogulásukat. Az őslakosok életében is ott ez a szemlélet, de az idő múlásával már egyre többen a városban és így az iparban vállaltak munkát, emelkedve valamelyest a társadalmi ranglétrán.

Az őslakosok gyermekeinek életében már ott a változás, a súlypont egyre inkább a városi, ipari munka felé tolódott a mezőgazdaság felől, ami magával hozta a tanulás felértékelődését. Végzettséget tekintve heterogén a csoport, szakmunkástól a diplomásig mindenféle végzettségű található.

A régebbi beköltözőknek nem tartott sokáig a beilleszkedés, ők főleg Szegedről vagy a környező falvakból érkeztek, iskolai végzettség és foglalkozás tekintetében leginkább az előző csoporthoz hasonlíthatóak.

Az is nyilvánvalóvá vált, hogy a lakosság összetételében az utóbbi időben beköltöztek révén emelkedett meg az értelmiségiek aránya. Apró súrlódásokról hallottunk az őslakosok és az újak között, de végül mindenki azt állította, hogy nincs komoly probléma, mindkét fél részéről egy kis tolerancia sokat segíthet.

A kiköltözés motivációjánál az a különbség, hogy az őslakosok – még gyermekként – a családjukkal érkeztek erre a területre a kínáló munkalehetőség miatt, a régi beköltözőket már inkább a rokonaik csábították vagy például beházasodtak a faluba, míg az újaknál a kényelem volt az elsődleges szempont.

Ha azt vizsgáljuk, hogy mennyire esik egybe a 4 klaszter és a társadalmi rétegek, akkor az állapítható meg, hogy iskolai végzettség tekintetében a megkérdezettek között az őslakosok a legkevésbé kvalifikáltak, míg az új beköltözők között találtuk a legtöbb felsőfokú végzettségűt, ők főleg tanárok, vállalkozók. Az őslakosok gyermekei és a régi beköltözöttek között pedig a mintánk alapján lehetetlen választóvonalat húzni, mert nagyon hasonló a helyzetük a megszerzett tudásszint és a foglalkozási struktúrában betöltött helyük alapján.

Ha pedig az önbesorolásokból indulunk ki, akkor csoporttól függetlenül a legtöbben a középosztályba tartozónak vélik önmagukat.

Bár néhányan hangot adtak azon véleményüknek, hogy nem feltétlenül előnyös a Szegedhez való tartozás, ez nem gerjeszt egyfajta önállósodási törekvést. Az igaz, hogy a jobb érdekérvényesítés miatt összefogott 4 környékbeli csatolt rész – Gyálarét, Kecskéstelep, Klebelsberg telep, Szentmihály – és Délikert néven létrehozta egy tömörülést, az együttes fellépéstől remélve a jobb pozíciók elérését a város vezetésénél. Szeretnek ezen a vidéken lakni a gyálarétiak és az elköltözés lehetőségéről pedig hallani sem akarnak.

A hipotézis beigazolódni látszik, a lakosság és a falu felfelé mobil, egyre iskolázottabb a népesség, ami a foglalkozások presztízsét is emeli. A mezőgazdasági munka már régen nem dominál, sőt helyben alig találni munkahelyet, főleg Szeged lett az ingázók célpontja a munkát tekintve. Ezért is eltérő az új beköltözők és az őslakosok Gyálarétre költözésének motivációja. Azaz tényleg minden adott, hogy egy fiatalodó, egyre iskolázottabb, jó anyagi feltételek között élő emberek otthona legyen Gyálarét!

IRODALOM

- ALBERT FRUZSINA–DÁVID BEÁTA: Ha elszakad a háló. 2001.
- ANDORKA RUDOLF–HARCSA ISTVÁN – KULCSÁR RÓZSA–MATORICZ ANNA: A társadalmi mobilitás alakulása és összefüggése a társadalom szerkezetével (In: Rétegződés, mobilitás, egyenlőtlenség. Társadalmi struktúránk fejlődése. Társadalomtudományi Intézet, Budapest, 1981: 7–84.)
- ANDORKA RUDOLF–HARCSA ISTVÁN: A községi népesség társadalomstatisztikai leírása (In: A falu a mai magyar társadalomban, szerkesztette Vágvölgyi András, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982: 179–235.)
- BÁLINT SÁNDOR: A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete I. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974–75/2. Szeged, 1976
- BELÉNYI GYULA: A termelőségvetkezeti mozgalom első kísérlete Szegeden és vidékén 1948-1953 (In: Agrárpolitika és agrárátalakulás Magyarországon 1944–1962, szerkesztette Balogh Sándor és Pölöskei Ferenc, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979: 155-168.)
- BOCZ JÁNOS – SÁGHI TAMÁS: Háztartások közötti együttműködés és segítségnyújtás. (In.: Társadalmi helyzetkép 2002. KSH. 174–177.)
- DOMBI ALICE: A Tisza-Marosköz települései a demográfiai jellemzők tükrében az 1500-as évektől 1900-ig (In: Héthatáron. Tanulmányok a határ menti települések földrajzából, szerkesztő Pál Ágnes, JGYF Kiadó Szeged, 2002: 131–150.)
- FARKAS JÓZSEF (SZERK.): Szeged története 2. 1686-1849. Szeged, 1985: 138–781.
- HANÁK KATALIN A falusi lakosság nemzedékek közötti mobilitásának néhány vonása (In: A falu a mai magyar társadalomban, szerkesztette Vágvölgyi András, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982: 237–288.)
- KISS JÁNOS: A város-vidék peremzóna személyközlekedésének átalakulási folyamatai az Alföld négy megyeszékhelyén (In: Alföldi Tanulmányok 1998/99. Nagyalföld Alapítvány Békéscsaba, 1999: 112–130.)
- KOVÁCS TERÉZ: Néhány módszertani elképzelés a határmenti térségek szociológiai vizsgálatához (In: Héthatáron. Tanulmányok a határ menti települések földrajzából, szerkesztő Pál Ágnes, JGYF Kiadó Szeged, 2002: 127–130.)

- KRISTÓ GYULA (SZERK.): Szeged története 1. A kezdetektől 1686-ig. Szeged, 1983: 53–381.
- MÉSZÁROS REZSŐ: A szegedi agglomeráció gazdasági, társadalmi előzményeinek néhány vonása (In: Alföldi Tanulmányok V. kötet, 1981: 205–213.)
- PÁL ÁGNES: A Dél – Alföld határmenti településeinek társadalom- és gazdaságföldrajzi vizsgálata (In: Héthatáron. Tanulmányok a határ menti települések földrajzából, szerkesztő Pál Ágnes, JGYF Kiadó Szeged, 2002: 201–228.)
- PÁL ÁGNES–VÖRÖSMARTINÉ TAJTI ERZSÉBET: A határmentiség földrajzának fogalmai (In: Héthatáron. Tanulmányok a határ menti települések földrajzából, szerkesztő Pál Ágnes, JGYF Kiadó Szeged, 2002: 13–25.)
- REIZNER JÁNOS: Szeged története 1. kötet. Szeged, 1899a: 36.
- REIZNER JÁNOS: Szeged története 2. kötet. Szeged, 1899b: 253.
- RÓBERT PÉTER: Státusz és szülői támogatás. (In.: Utasi Á. (szerk.): Társas kapcsolatok. Bp. 1991. Gondolat, 59–84.)
- SERFŐZŐ LAJOS (SZERK.): Szeged története 4. kötet. 1919–1944. Szeged, 1994: 530.
- TIMAR JUDIT: A városok körüli rurális peremzóna átalakulásának néhány sajátossága az Alföldön (In: Kiút a válságból. II. falukonferencia, szerkesztő Kovács Teréz, MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 1993: 303–308.)
- TÓTH JÓZSEF–CSATÁRI BÁLINT: Az Alföld határmenti területeinek vizsgálata (In: Héthatáron. Tanulmányok a határ menti települések földrajzából, szerkesztő Pál Ágnes, JGYF Kiadó Szeged, 2002: 29–41.)